

Iako je enciklopedijskom podnaslovnom odrednicom Boria Sax usmjerio vlastiti koncept kulturalne animalistike na literarnu trijadu *mit, legenda i književnost*, ipak će, kao i autor, recimo tako šablonski, kontroverzne knjige *Animals in the Third Reich: Pets, Scapagoats, and the Holocaust* (2000.) – inače prethodnice Saxove enciklopedijske knjige

The Mythical Zoo: An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, & Literature (2001.) – usmjerivati animalističku veliku priču i na etički prljavu politosferu. Saxovoj knjizi *Životinje u Trećem Reichu*: kućni ljubimci, žrtveni jarci i holokaust prethodila je studija "Understanding Nazi Animal Protection and the Holocaust" [Razumijevanje naci zaštite životinja i holokaust], što ju je objavio u suradnji sa sociologom Arnoldom Arlukeom 1992. godine u časopisu *Anthrozoos* (5/1, 1992.) Međunarodnoga društva za antrozologiju (International Society for Anthrozoology, ISAZ), otvarajući temu kojoj su – kao što je očito – povjesničari neskloni, budući da se etičko očište prenosi s tragičnoga holokausta na nacističku zaštitu neljudskih životinja. U najnovijoj (enciklopedijskoj) knjizi *Mitski zoo: enciklopedija životinja u svjetskom mitu, legendi i književnosti* Boria Sax svega nekoliko puta – s obzirom na mitski tematem – upućuje na zoometafore u nacističkoj retorici i ideosferi. Primjerice, u natuknici o vuku – koju otvara Plautovom apoftegmom *Čovjek čovjeku vuk* - akcentira kako su nacisti, tvorci prvoga zakonodavstva za zaštitu vukova, što je, dakako, povezano s nacističkom kultivacijom (navodne) krvoločnosti i okrutnosti vuka kao i revitalizacijom kulta vuka, u okviru čega je Hitler figurirao kao nositelj likantropskoga nadimka Vučić, a Glavni štab veličajnim je retoričkim strategijama nazivao Vučjom jazbinom, Vučjim ždrijelom i Vukodlakom. Pod natuknicom svinja – koju otvara autointerpretacijskom izjavom Winstona Churchilla "Volim svinje. Psi nas gledaju s poštovanjem, mačke nas gledaju prezirno. Svinje nas smatraju jednakima." Boria Sax upućuje kako je ministar poljoprivrede nacističke Njemačke R. Walter Darré nastojao ustoličiti svinju kao središnju životinju Arijaca, ali je nacistička ideosfera ipak tu sniženu životinju povezala sa Židovima. Jednako su tako štakori sloveli kao središnje animalne metafore u antisemitskoj propagandi od kraja 19. stoljeća u okviru koje je retorika karikatura oblikovala proverbijalni "židovski nos", koji (navodno) nalikuje njušci štakora. Slijedom navedene nacističke štakorske retorike u nacističkom propagandnom filmu *Vječni Žid* redatelja Fritza Hipplera migracije Židova uspoređene su sa širenjem štakora. U enciklopedijskom uvodniku pod natuknicom političke životinje Boria Sax upućuje kako industrijske klaonice figuriraju kao metafora za koncentracijske logore u nacističkoj Njemačkoj, a suvremena laboratorijska istraživanja, u kojima godišnje stradava nekoliko milijuna štakora i kunića, često se uzimaju kao metafora za boljševičku Rusiju. Tragom navedenoga autor akcentira kako se u SAD-u godišnje ubija najmanje 20 milijuna glodavaca za navodne potrebe eksperimenata. Isto se tako u uvodniku obara na genetičku manipulaciju koja je ukinula mogućnost govora o vrstama, o čemu svjedoči, primjerice, transgena životinja geep (križanac i anagram goat + sheep) ili OncoMouse, koji je genetički manipuliran (onco genom koji je ucijepljen u njegov genom) 1988. kako bi razvijao kancerogena tkiva za laboratorijska istraživanja. Riječ je o tragičnim životinjskim himerama koje nevjerojatno prizivaju tjelesni miš-maš "čudovišta" iz folklornih imaginarijâ.

Boria Sax u animalističkim čitateljskim krugovima – pored toga što je osnivač i predsjednik društva *Nature in Legend and Society* (NILAS, Inc.), čija je *mailing lista* iznimno aktivna, a posvećena je razumijevanju odnosa između ljudi i prirode *putem* kulturnih artefakata – slovi kao autor nekoliko knjiga iz područja kulturne animalistike ili,

Boria Sax, *The Mythical Zoo, An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, and Literature*, ABC – CLIO, Santa Barbara, California [etc.], 2001., 299 str.

ako suzimo okvirno područje, folkloristike. Navodim ih sve jer, na žalost, nijedna njegova knjiga (u vrijeme ispisivanja ovoga prikaza) nije dostupna u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Dakle, slijedom objavljivanja, riječ je o knjigama – *The Frog King: On Legends, Fables, Fairy Tales, and Anecdotes of Animals* (1990.), *The Parliament of Animals: Legends and Anecdotes, 1775-1900* (1992.), *The Serpent and the Swan: The Animal Bride in Folklore and Literature* (1998.), *Animals in the Third Reich: Pets, Scapegoats, and the Holocaust* (2000.) te najnovija knjiga – *The Mythical Zoo: An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, & Literature* (2001.), koja sadrži pedeset tri natuknice-članaka (naravno, o životinjama), a interpretira stotinjak životinja među kojima nisu zaboravljene i *one ponižene i uvrijeđene* (primjerice, buha, muha, uš, crv). Navedenom enciklopedijskom knjigom autor svjedoči o životinjama u mitu, legendi i književnosti te o animalnom simbolizmu koji je integriran u sve aspekte ljudske kulture; primjerice, pauk slovi kao simbol i čuvar interneta (*World Wide Web*), danas se DNK kôd, koji usmjerava razvoj embrija, ponekad naziva "kozmičkom zmijom", u slengu bitnika mačka je postala simbol *onoga* koji preferira *život ulice* naspram *mainstreama* američkoga načina života, engleska riječ *puss/pussy* proizlazi od teonima Pasht kao alternativnoga imena za Bastet/Bast – egipatsku boginju koja je štovana u obličju mačke; iako vegetarijanci i premda je jedinstvo/sjedinjenje životinje i čovjeka (pri jahanju) komemorirano u mitovima o kentauru, konji su u antropocentričnoj kulturi uglavnom povezani uz rat... Iza svake pojedine animalističke natuknice nalazi se popis literature i svaka je natuknica ikonografski ilustrirana likovnim djelima, karikaturama ili reklamnim ikonogramima. Primjerice, natuknica *pas*, koju Boria Sax otvara Shakespeareovim *Macbethom* (III, 1), ilustrirana je reklamom s početka 20. stoljeća koja prikazuje psa i gramofon sa zvučnikom-"rogom" i reklamnim sloganom *His Master's Voice*, koja autorovom animalističkom interpretacijom snižava pasji ugled koji je stekao realnom (i proverbijalnom) vjernošću. U enciklopedijskom uvodniku Boria Sax uspostavlja klasifikaciju životinja na metamorfozirane životinje (tako, primjerice, akcentira da vuk u indoeuropskim mitovima i predajama figurira kao najčešća plemenska životinja-predak ili kako su vjenčanja ljudi sa životinjama često inicirala osnivanje plemena te dok je *nekoć* sposobnost zoometamorfoze/zoometempsioze bila oznaka *velikoga* šamana, u urbanim se kulturama strogo počelo diferencirati antropološko od zoološkog; primjerice, u Ovidijevim *Metamorfozama* zoometamorfoza se uglavnom upisuje u kôd kazne); božanske životinje (prvotna zoomorfna božanstva modificiraju se u monoteistička antropomorfna božanstva); demonske životinje (gdje kao tipičan primjer navodi slučajeve demonomanije, kad je *držanje* kućnih ljubimaca pa i hranjenje životinja moglo inducirati sumnju za vještice); satiričke i političke životinje. Primjerice, kao ilustraciju uporabe životinja u propagandi i jeziku *mržnje* upućuje kako je 1988. izraelski premijer izjavio *kako bi želio zgnječiti Palestinke kao skakavce*. Zanimljivo je da Boria Sax ne navodi ime (i prezime) etički upitnog premijera.

S obzirom na enciklopedijsku žanrovsku odrednicu prikaz navedene knjige mogao bi se kretati u pravcu navođenja knjiga s animalističkom tematikom koje autor nije uvrstio u vlastiti animalistički *mundus*. Međutim, namjeru ovoga prikaza ne čini upućivanje na bibliografsku *odsutnost*; jedino navodim kako sam primijetila da Boria Sax nije posegnuo za knjigom *Shakespeare's Imagery and What It Tells Us* (1935.) Caroline Frances Eleanor Spurgeon, koja je utvrdila kako drugu najveću kategoriju Shakespeareovih metafora čine ptice (nakon onih koje se odnose na ljudsko tijelo).

Boria Sax navedenom enciklopedijsko-animalističkom knjigom pokazuje kako je svaka definicija životinje koja je određena *strogim*, znanstvenim terminima biologije previše *uska*, *tehnička* i samim time – *ograničena*, te ako se životinjska vrsta upisuje i opisuje kao *tradicija*, *predaja*, deskriptivna definicija prizvat će *priče* iz mita, legende i

književnosti. Autor pridodaje kako je svaka pojedina životinja enciklopedijskim člankom ipak zatvorena u kavezu ljudskoga jezika i tradicije, aforistički zaokružujući naveden logocentrični kavez (prostor/okolinu bez slobode) i sekularizaciju u razumijevanju životinjstva: "Kada promišljamo unutarnji život životinja, mit je konačno naša jedina istina" (str. XX).

Riječ je o iznimnoj popularnoznanstvenoj knjizi kakva nedostaje hrvatskoj folkloristici i etnologiji, ali ne i hrvatskoj animalistici (budući da je od 1996. godine hrvatski animalistički čitateljski krug *ukrašeniji* knjigom *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji* Nikole Viskovića), koja *kada bi bila napisana*, svakako bi trebala zadirati i u kulturnu animalistiku rata o (ljudskim i neljudskim) životinjama rata kao i o političkim životinjama. Kao primjer navodim članak "Serb learnt rape and murder" (*The Times*, 14. prosinca 1992.) Richarda Beestona o zatočenom srbijanskom vojniku koji je u priznanju razotkrio kako je bio treniran za borbu prsa u prsa, koristeći žive svinje kojima je, nakon što ih je svladao, rasporio grkljane, a monstroznu je praksu primjenjivao nad bosanskim zatvorenicima te u silovanjima i ubojstvima bosanskih djevojaka. Tvrdi da je *slijedio/izvršavao* zapovijedi. (Navedena stravična životinjska i ljudska ubojstva preuzimam iz članka "Speech, Pornography, and Hunting" Marie Cornninou iz knjige *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations*. Ur. Carol J. Adams, Josephine Donovan, 1995.)

Suzana MARJANIĆ

Zbornik koji okuplja raznovrsne priloge, od izlaganja na okruglome stolu organiziranom u čast dvadesetpete obljetnice izlaska iz tiska knjige *Sir i crvi*, autora Carla Ginsburga, preko novinskih napisa do govora izrečenih povodom autorova proglašenja počasnim građaninom Friulija u Montereale Valcellinu, ne svakadašnje je znanstveno štivo. Poput knjige koja je u središtu rasprave, procjene i komentara njezina četvrtstoljetnog učinka, i ovaj će zbornik imati hrabrosti da o općenitim tendencijama u (mikro-)povijesnoj znanosti – a slobodno bismo mogli reći i u drugim disciplinama s kojima je Ginsburgov svojedobni pothvat rubio, kulturnom povijesti i etnologijom – govori kroz prizmu njezina posebnog slučaja: baš kao što je Ginsburgu Menocchio bio ogledni, a opet i ni na koju apstraktnu kategoriju povijesne znanosti svodivi, ekscentrični "slučaj" ljudskog raskrižja na kojemu su se spajale i sudarale tzv. niska, "pučka" i tzv. visoka, "učena" kultura, pogansko vjerovanje i crkvena dogma, te usmena i pisana civilizacija, tako se i u liku samoga povjesničara za ovdje okupljene autore spajaju mnoge, pa i proturječne metodološke struje suvremene društveno-humanističke pozornice.

Iz naizgled ubičajene procedure niza hvalospjevnih priloga o tome kakav je Ginsburg bio kao znanstvenik, kolega, student i profesor, te kako je njegova studija odjeknula u ovom ili onom znanstvenom području, ovoj ili onoj znanstvenoj sredini (osobito je u tome smislu zanimljiv – i jedinstven – prilog o češkoj recepciji iz pera Pavele Himla), rodilo se intrigantno mnogoglasje koje čitatelja žurno vodi od priloga do priloga kako bi vidio kako se u načetim pitanjima odlučio postaviti koji autor. Ginsburg, koji se i sam javlja vlastitim prilogom u tome mnogoglasju – ne računamo li njegove dionice u objavljenim razgovorima, kao što je intervjuu s Rinom Pensatom, gdje iznosi sjajne zamjedbe o knjižnicama i knjižničarima – rado priznaje kako se kao povjesničar u prvome

Uno storico, un mugnaio, un libro, Carlo Ginsburg, Il formaggio e i vermi, 1976-2002, a cura di Aldo Colonnello, Andrea Del Col, Circolo culturale Menocchio, Montereale Valcellina 2002., 195 str.